

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE EĞİTİM

*Mehmet YAPICI**

ÖZET

Bu çalışmada; sürdürülebilir kalkınma olgusu tartışılmaktadır. Ancak; bu tartışma, eksik bırakıldığı düşünülen bir çerçevede yapılmaktadır. Bu ihmal edildiği düşünülen olgu eğitimidir. Çalışmada; sürdürülebilir kalkınmada eğitim kurumlarına düşen rolün çok önemli olduğu gerçeğinden hareketle neler yapılabileceği ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Eğitim, Çevre

ABSTRACT

In this study, the phenomena of sustainable development are discussed. However, this discussion is done in a frame thought to be insufficient. The phenomena thought to be lacked is education. In this study, what to be done is discussed based on the fact that the role of education in sustainable development is important to a great degree.

Key Words: Sustainable development, Education, Environment

GİRİŞ

İnsanlık; kıt kaynakların kullanılması konusunda, sanayi devriminden bu yana doğa ile amansız bir mücadele içine girmiş ve bu amansız mücadele, insanlığın geleceğini tehdit eder hale gelmiştir. 20 yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı, doğu ve batı bloğu arasında yaşanan soğuk savaş dönemi ile birlikte; sanayileşmenin yarattığı çevresel kirlilik, ülkeler arası dengesiz gelir dağılımı, yoksulluk, nüfus artışı, içinde yaşadığımız doğal çevreyi hızla yok etmeye başlamıştır. Dünyanın bir bütün olduğu gerçeği; ancak 1970'li yıllara doğru anlaşılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda; 1972 yılında Stokholm'de toplanan BM Çevre Konferansı sonrasında, dünya, o sıralarda ortaya çıkan ciddi çevre sorunlarına büyük duyarlılık göstermiştir. Bunun sonucunda yeni politikalar üretilmiş, ulusal ve uluslararası örgütler kurulmuş ve çevre ile ilgili önemli araçlar geliştirilmiştir. Çevre sorunlarına ilişkin olarak giderek artan kaygılar; Norveç eski Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığındaki Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun, sağlıksız ekonomik etkinliklerle çevresel bozulma arasındaki ilişki üzerine yaptığı üç

* AKÜ, Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi, myapici@aku.edu.tr

yıllık bir çalışmanın sonunda ortaya koyduğu ve tüm dünyada genel kabul gören “ortak geleceğimiz“ raporunda açıkça yer almaktadır.¹

Sürdürülebilir Kalkınma kavramı 1987’de yayımlanan ve kısaca Brundtlan Komisyonu denilen Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun raporu ile önem kazanmaya ve tartışılmaya başlandı.² Rapor, sürdürülebilir kalkınma kavramını, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma olarak tanımlamaktadır.³ Sürdürülebilir kalkınma, insan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasına imkan verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır. Sürdürülebilir kalkınma sosyal, ekolojik, ekonomik, mekansal ve kültürel boyutları olan bir kavramdır.⁴

Rio de Janeiro’da 1992 yılında toplanan Dünya Zirvesi’nde uluslararası topluluk; sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin birbiriyle karşılıklı ilişki içinde olduğunu ve birbirini etkilediğini kabul etti. Uzun vadede sürdürülebilir sonuçların alınması için bu ihtiyaçların birbiriyle dengeli bir şekilde karşılanması gerektiği kabul edildi. Bu faktörlerden, birindeki bir başarıdan kesin sonuç alınabilmesi ancak diğer faktörlerde de bir eylemin tetiklenmesiyle sağlanabilirdi. Rio Zirvesi, yerel, ulusal, bölgesel veya küresel düzeyde, tüm dünya için bir amaç olarak “sürdürülebilir kalkınma” kavramını öne çıkardı. Sürdürülebilir Kalkınma, 1987 Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nda "Bugünün ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır. Uluslararası topluluk Zirve sonucunda küresel bir sürdürülebilir eylem planı olan Gündem 21’i kabul etti. Gündem 21 ve Dünya Zirvesi’nin diğer sonuç belgelerinin uygulamasının Zirveden sonra da izlenip değerlendirilmesi amacıyla Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (SKK) kuruldu. Her yıl düzenli olarak toplanan SKK’ya katılan 50’nin üzerinde Bakanın yanında 1000’den fazla sivil toplum kuruluşu çalışmalarına destek vermektedir. Komisyon, hükümetleri ve uluslararası kuruluşları, çevre ve sektörler arası konularda, çalışma toplantıları ve konferanslar düzenlemeleri konusunda yönlendirmektedir. Birleşmiş Milletlerin Aralık 2000’de yapılan 55. Genel Kurulu’nda, Sürdürülebilir

¹ Edmund J. Cain, “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Daimi Temsilcisi E.J. Cain’in Konuşması” **Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı 29-30 Kasım 1989**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara 1990, s.17.

² Mahir Fisunoğlu, “Sürdürülebilir Kalkınma Ve Ekonomi”, **Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı 29-30 Kasım 1989**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara 1990, s.39.

³ Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, **Ortak Geleceğimiz** Dünya Çevre Ve Kalkınma Komisyonu, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara 1987, 3. Baskı, s.31-67.

⁴ <http://www.gapturkiye.gen.tr/kalkinma/>

Kalkınma Komisyonu'nun 2002 Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nin düzenleyici kurumu olması kararı alınmıştır.⁵

Günümüzde kalkınma ile çevre arasındaki dengeyi sağlama düşüncesi "Sürdürülebilir Kalkınma" kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu süreç içinde 1992 yılında Rio'da "Uluslararası Kalkınma ve Çevre konferansı, Dünya Zirvesi" toplanmış ve alınan kararların tamamına "GÜNDEM 21" denmiştir. Bu başlıktaki 21, 21. Yüzyılı ifade etmektedir. Bir anlamda Dünya, Gündem 21 ile gelecek yüzyıla hazırlanmaktadır. Gündem 21, yerel yönetimlerin yapması gereken faaliyetleri de tanımlayan bir eylem planıdır. GÜNDEM 21, hükümetlerden bireylere kadar herkesin "Sürdürülebilir Kalkınma" anlayışı içinde çalışmasını öngörmektedir.⁶

Sürdürülebilir kalkınma sabit bir uyum değil, daha çok bir girişimdir. Bu; değişim içinde kaynakların işletilmesi, yatırımların yönlendirilmesi, teknik gelişmelerin yönlendirilmesi, kurumsal değişimler, hem bugünün gereksinimleri ile hem de gelecek nesillerin gereksinimleri ile tutarlı olmalıdır. Bu sürecin uygulanması ve yeni görüşlerin geliştirilmesi kolay olmayacaktır.⁷ Sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerine ulaşabilmesi için öncelikle yapılacak en önemli fonksiyonel iş; sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşacak bireylerin yetiştirilmesidir. Bu tür bireylerin yetiştirilebilmesi için, eğitim sistemlerinde ortak programlar ve buna uygun içeriklerle donatılmış derslerin oluşturulması gerekir.

Sürdürülebilir Kalkınmada Eğitimin Rolü

Dora ve Bertrand Russell⁸ 1923' de büyük bir öngörü ile şöyle yazmışlardır: "Tedbir alınmazsa Endüstrileşmenin bugünkü kuşaklar için bolluk, bir sonrakilere yoksulluk, üçüncü kuşaklara ise açlık doğurması..." kaçınılmazdır. Bugün gerçekten de, üçüncü dünya ülkelerinde doğal kaynakları uygar ülkelere(?) sömürülen milyonlarca insan açlıktan ölmektedir. Bugün tüm dünyada 800 milyon aç insan olduğu belirtilmektedir. Son 50 yılda, açlıktan ölenlerin sayısı 400 milyon⁹, 1. Dünya Savaşından günümüze kadar, savaşlarda ölenlerin sayısı ise 80 milyondur.¹⁰ Bazen rakamlara bakmak bile, insanlığın karşı karşıya olduğu felaketi bütün çıplaklığı ile göz önüne sermektedir. Çevre bilincinden uzak, pervasızca sanayileşen ülkeler, insanlığın geleceğini tehlikeye atmaya

⁵ <http://www.cevre.gov.tr/johannesburg/rio2002.htm>

⁶ http://www.tudav.org/gundem_21_ihmalden_yargilanmamak_icin.htm

⁷ Necmi Sönmez, "Sürdürülebilir Tarımsal Kalkınma Türkiye'nin Durumu Ve Sorunları", **Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı 29-30 Kasım 1989**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara 1990, s.100.

⁸ Dora Ve Bertrand Russell, **Endüstri Toplumunun Geleceği**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1979, s.60-61.

⁹ Sabah Gazetesi, 14 Şubat 2003, s. 3.

¹⁰ Takvim Gazetesi, 14 Şubat 2003, Arka Sayfa.

devam etmektedirler. Bu durumda vakit kaybetmeden; nasıl bütçe oluşturulacağı hesabı yapılmadan, savunma giderlerini eğitim bütçelerine aktararak eğitim kurumlarında oluşturulacak çevre bilinci, tek kurtuluş yolu gibi görünmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma felsefesini ulusların eğitim sistemlerinde anlamlı bir şekilde yansıtabilecek bir program, bugün ne yazık ki mevcut değildir. Bütün ulusların eğitim sistemleri, mevcut ideolojik düzenlerini korumaya koşullandırılmıştır. Bu tarz eğitim sistemlerinden, evrensel ve duyarlı bir çevre tutumu geliştirilmesi çok zordur. Örneğin, Irak’da meydana gelebilecek çevresel bir felaket, Amerikan kamuoyunda hiç de endişe ile karşılanmayabilecektir. Aynı şekilde, tersi de Irak için geçerlidir. Birbirlerine karşı nükleer bombalar kullanacak kadar yanıp tutuşan Pakistan ile Hindistan, İsrail ile Filistin, Rusya ile Çeçenistan, Güney Kore ile Kuzey Kore, Irak ile Amerika ...vb. ülkeler, sürdürülebilir kalkınmada birbirlerini nasıl yok sayabileceklerdir? Ya da nasıl bir araya geleceklerdir? Dolayısıyla, sürdürülebilir kalkınma, savaşız ve birbirleri ile iletişim içindeki bir dünyada daha anlamlı olabilir. Bunun için de; eğitim sistemlerinin “dünya yurttaşlığı” bilincini geliştirecek ortak ve üst düzeyde bir hedef etrafında yapılandırılması gerekir. Elbette bunun için; mevcut savaş tehditlerinin çok kısa sürede bitirilmesi öncelikli hedef olmalıdır. Aksi takdirde, sürdürülebilir kalkınma, iyi niyet düzeyinin üstüne çıkamayan ütopyik bir olgu olmakla karşı karşıya kalabilir.

Sürdürülebilir kalkınmanın bir girişim olmaktan çıkarak, yaşantıya dökülmesinin yegane yolu; sürdürülebilir kalkınma olgusuna inanmış ve bunu yaşam felsefesi haline getirmiş bireyler yetiştirmekten geçmektedir. Ancak bunun için ne yazık ki somut adımlar atılabilmiş değildir.

Bugün dünyada sürdürülebilir kalkınma ve eğitimi konusunda örgütlü ender sivil toplumlardan birisi Uluslar arası Çevre Eğitim Vakfı FEE’dir (Foundation for Environmental Education). FEE, 1981 yılında kurulmuş, kar amacı gütmeyen, Avrupa çapında ve Güney Afrika’da toplam 26 ülkeyi temsil eden üye organizasyonlarla çalışan bir sivil toplum örgütüdür. Sürdürülebilir çevre konusunda, insanların yeterince bilgili ve/veya bildiğini çevreyi koruma yönünde uyguladığını söylemek mümkün değildir. Uluslar arası Çevre Eğitim Vakfı (FEE)’nin hedefi, toplumu bilgilendirerek onların bu konuları anlamalarını sağlayıp içinde buldukları kurum, organizasyon ve toplumu aktif davranışlara yönlendirmelerini sağlamaktır. FEE’nin programları şu iki standardı yansıtır: anlama ve harekete geçme, harekete geçmek için öğrenme ve fırsat yaratma olanakları sağlamak. FEE kuruluşundan itibaren, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma temelinde gelişen uluslar arası projelerinin Avrupa çapında uygulanması ve geliştirilmesi ile bugün de Güney Afrika Cumhuriyeti’nde aktif bir şekilde uygulanması ve yaygınlaşması için çalışmaktadır. Projeleri sayesinde

Gündem 21'in işlerliğini arttırırken, tüm yaş gruplarından halkın çevresel sorunların çözümüne aktif olarak katılımını sağlamaya çalışmaktadır.¹¹ Ancak ne yazık ki bu çabalar istenen düzeyden oldukça uzaktadır.

Bir diğer alçak gönüllü çaba; Eko-Okullar Projesidir. Bu proje; okullarda çevre bilinci, çevre yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma eğitimi vermeyi hedefleyen uluslararası bir projedir. Amerika'dan Afrika'ya kadar, dünyanın dört bir köşesindeki okullar bu projeye katılabilmektedirler. Her ülkenin ulusal bir koordinatörü, o ülkedeki çabaları organize etmektedir. Ülkemizde, Eko-Okul Projesinin ulusal koordinatörlüğünü, Türkiye Çevre Eğitim Vakfı yürütmektedir. İsteyen her ilköğretim okulu, ulusal koordinatörlüğe başvurarak projeye katılabilmektedir.¹² Ancak devlet politikası haline gelmedikçe; bu gönüllü çabaların istenen sonuçları yaratması, kuşkusuz mümkün görünmemektedir.

Kalkınmanın sürdürülebilir olması için, yoksulluk, nüfus ve çevre ilişkisi önem kazanmaktadır. Yoksulluk ve aşırı nüfus çevresel bozulmanın başlıca nedenleri arasındadır. Nüfusun ve onun gereksinimlerinin hızla artması çevresel kaynakların tükenmesine neden olmaktadır. Nüfus ve yoksulluk çevre duyarlılığını azaltmaktadır.¹³ Bu nedenle, gelişmiş ülkelerin, 3. dünya ülkelerine, teknoloji, kredi ve eğitim yatırımı yapması ve bu ülkelerin dış ticaretini desteklemesi gerekmektedir.¹⁴ Ne yazık ki, gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin yoksulluk ve nüfus artışı ile ilgili sorunlarını tek başına çözmesini beklemektedir. Çevresel felaketlerin, az gelişmiş veya çok gelişmiş bütün ülkelerin ortak geleceğini tehdit eden bir olgu olduğu, nedense her şeyi düşündüğünü ileri süren zengin ülkelerce kabullenilmemektedir. Bu tür durumlarda geliştirilen savunma mekanizması da; yurttaşlarından topladıkları vergilerin, hak etmeyenlerce tüketilmesinin yanlışlığı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Oysa, yağmur ormanları yok olduğunda, ozan tabakası solunumu güçleştirecek düzeye ulaştığında, yüksek radyasyon etkisi altında, zehirli atıklarca dolup taşan ve yakın bir gelecekte yaşanılmayacak hale gelecek bir doğa da, toplanan vergilerin hiç kimseye, hiçbir yararı olmayacaktır. İnsanların bu gerçekleri görmesi, ancak eğitim kurumları aracılığıyla kazandırılabilir. Eğitim, bu farklılıkları ortadan kaldırarak, ortak bir bilinç oluşturacak yegane yoldur.

Ne yazık ki; mevcut ders programlarındaki çevre ile ilgili konu ve üniteler, sürdürülebilir kalkınma düşüncesini yeni yetişen nesillere aktarmada oldukça yetersiz görünmektedir. Ama ders içeriklerinin

¹¹ <http://www.turcev.org/fee/fee.htm>; <http://www.fee-international.org/>

¹² Tuğba can, "Eko-Okullar Projesi", **Bilim Çocuk Dergisi**, Tübitak Yayını, Sayı: 62, s.:22-23.

¹³ Seher Cesur Kılıçaslan ve Seval Güven, "Sürdürülebilir Kalkınma Ve Kadın", **Çevre Ve İnsan**, Sayı 45, Ankara 1990, Çevre Bakanlığı Yayını, s. 51-55.

¹⁴ Tahir Çalgüner, "Sürdürülebilir Kalkınma mı? Danışılabilir Kalkınma mı?", **Çevre Ve İnsan**, Sayı 43, Ankara 1990, Çevre Bakanlığı Yayını, s. 56-57.

değişmesi, sorunu halletmekten oldukça uzak bir çözümdür. İlk önce yapılması gereken; sürdürülebilir kalkınma felsefesini yaşantıya dökebilecek öğretmenler yetiştirmek olmalıdır. Bunun için; gönüllü öğretmenler; hizmet içi eğitim seminerinden geçirilerek, bu amaçla müfredat programlarına yerleştirilecek çevre derslerini verebilecek yeterliliğe ulaştırılmalıdır. Bunun dışında; uzun vadede ihtiyacı karşılamak için, öğretmen yetiştiren kurumların programlarına seçmeli, çevre ile ilgili dersler konulmalı ve öğretmen kaynağı bu şekilde oluşturulmalıdır.

Bir diğer unsur; dünyadaki bütün okul programlarında sürdürülebilir kalkınma için ortak bir içerik ve hedeflerin belirlenmesidir. Bunun için de ilk önce; Uluslararası konferans bünyesinde “sürdürülebilir kalkınma eğitimi” komisyonu kurulmalı ve bu kurumun aldığı karar/kararlar çerçevesinde eğitim programlarının biçimlendirilmesi sağlanmalıdır.

26 Ağustos-4 Eylül tarihleri arasında 100 ülkeden 60.000 delegenin katılımıyla Johannesburg'da Birleşmiş Milletlerin gelmiş geçmiş en geniş katılımlı Dünya Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Zirvesi gerçekleşti.¹⁵ Ancak zirvede herhangi bir somut adım atılamamıştır. Bu durumda geleceğe yönelik iyimserliğin korunması zorlaşmaktadır.¹⁶ Greenpeace örgütü; zirve için “dağ fare doğurdu” yorumunu yapmaktadır.¹⁷ Genel olarak bakıldığında sivil toplum örgütlerinin zirveden memnun olmadıkları görülmektedir.¹⁸ Devletlerin kendi sığ ulusal çıkarlarını, yeryüzünün geleceğine tercih etmeleri, sürdürülebilir kalkınma anlayış ve felsefesine zarar vermektedir. Bu durum da, eğitim kurumlarının, sürdürülebilir kalkınma felsefesinin gerçekleştirilebilirliği için, önem ve işlevini daha da artırmaktadır.

SONUÇ

Sürdürülebilir kalkınma olarak ifade edilen kavram aslında, insanlığın bir geleceği olmaya devam edecek mi, etmeyecek mi? sorusuna cevap aramayı ifade etmekte ve bunun için de yapılması lazım gelen üzerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla yalın olarak bakıldığında sürdürülebilir kalkınma kavramı sadece ekonomik bir modelmiş gibi basit bir çağrışım yapmaktadır. Özellikle eğitim kurumlarında sürdürülebilir kalkınma felsefesini bireylere kazandırmada bu açıdan zorluklarla karşılaşılması mümkün görünmektedir. Kavramın gerçek derinliğine ilişkin bir çağrışımına sahip olmaması, özellikle çocukların bu düşüncüyü kazanmasında televizyon programlarından, çizgi filmlerden, konulu filmlerden de yararlanılmayı zorunlu kılmaktadır. Bu tür eğitsel programların, çizgi filmlerin, belgesellerin ve konulu filmlerin hazırlanmasında teşvik edici yöntemler geliştirilmesi yararlı olabilecektir. Günümüzde çocuklar için hazırlanan çizgi

¹⁵ **Hürriyet Gazetesi**, 9 Eylül 2002.

¹⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Johannesburg Lafta Kaldı”, 5 Eylül 2002.

¹⁷ **Akşam Gazetesi**, 6 Eylül 2002.

¹⁸ **Milliyet Gazetesi**, 5 Eylül 2002.

filmler, çoğunlukla, şiddeti ve bencilliği beslemektedir. Yetişkinler; çocukları ile birlikte, kısa bir süre çizgi film izleyebilseler; kesinlikle çocuklarının ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kaldıklarını görebileceklerdir. Ama nedense yetişkinler, çocukların yaşantı alanından uzak durarak, onların sağlıklı büyümelerini destekleyecek programlar hazırladıklarını sanmaktadırlar. Örneğin; sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillere sağlıklı bir çevre bırakma umuduyla çabalarken; neden kimsenin aklına çocukların da katılımı ile Uluslararası Konferans çerçevesinde mini bir çocuk ve çevre zirvesi yapmak gelmemektedir? Belki çocukların gelecekteki nesillerin yaşayacağı ortam için bize söyleyeceği daha akılcı önerileri vardır? Bu şekilde; çocukların duyarlılığını artırmak daha sağlıklı olabilir. Çünkü; bugünün çocukları yarının yetişkinleri olarak, daha sağlıklı çözüm yollarını ancak böyle bulabilirler.

Eğitim kurumlarının sürdürülebilir kalkınma felsefesini programlarına yansıtması, insanlığın ortak geleceğine ilişkin kaygıların paylaşılarak, çözüm yollarının üretilmesinde ve uygulanmasında çocuk ve gençlerde ortak bilinç yaratabilir. Bu ortak bilincin yaygınlaşması; dil, din, cinsiyet, ırk ayrımı gibi yapay sorunların aşılmasında ve yaygın bir barış ve uzlaş ortamının sağlanmasında da yararlı olabilir. Bugün dünyada silahlanmaya ayrılan para korkunç boyutlarda bir miktar olarak, sürdürülebilir kalkınma felsefesine zarar vermeye devam etmektedir. Bunu önlemenin yolu; eğitim sistemlerinin ortak bir ruh ve felsefe ile yeniden donatılması ile mümkün olabilir. Bu yöntemin tek sakıncalı yönü; eğitim sistemlerinde yapılan yatırımların etkilerinin ortaya çıkmasının zaman almasıdır. Ama yine de eğitime yapılan yatırım, insanlığın ortak geleceği için denemeye değer bir çaba olarak görülmelidir.